

מלחמת חרבות ברזל

תמונת מצב

*3.1.2024

אתגרי העוטף הצפוני של ישראל

* הסקירה מציעה תמונת מצב עדכנית¹ כפי שהיא מצטיירת מן המידע המצוי בידנו.

האתגר

תושבי העוטף הצפוני פונו או התפנו מבתיהם נוכח הפעילות בזירה הצפונית במלחמת חרבות ברזל; ללא צפי לסיום או הפסקת האיום מצפון, ללא צפי למועד החזרת תחושת הביטחון וחזרה אפשרית ליישובים, תוך היווצרותם של נזקים רחבי היקף אשר הולכים ומתרבים וללא מענים מספקים בכלל תחומי החיים – לפליטים בארצם.

רקע ונתונים לעניין העוטף הצפוני

- ◀ **דמוגרפיה** – 1.6 מיליון תושבים; 93 רשויות (מתוכן 57 ערביות), 9 ערים עם 40,000 ומעלה תושבים; הגירה שלילית בקרב אוכלוסייה יהודית משכילה.
- ◀ **כלכלה** – ממוצע סוציו־אקונומי 4.2; שיעורי שחר, תעסוקה ומספר עסקים לנפש – נמוכים; ההכנסה הפנויה לנפש נמוכה; כל ילד שני מצוי מתחת לקו העוני.
- ◀ **אסטרטגיה ממשלתית** – לאחר סיום מלחמת לבנון השנייה (שנת 2006) הממשלה קיבלה מגוון החלטות לחיזוק הצפון – פיתוח כלכלי אזורי בראש סדרי העדיפויות, תוכניות ממוקדות לפיתוח כלכלי (שלומי, חיפה, מטולה, יישובים בדואים ועוד), חיזוק באמצעות הקמת בית ספר לרפואה בצפת, חיזוק לתעשייה וכיו"ב. דברים אלו ייצרו ציפיות להשקעה מאסיבית ומוגנות "ביום שאחרי" המלחמה, אולם המצב בעוטף הצפוני מאתגר מאוד וככלל קיימת הזנחה בהיבטים רבים. בין היתר הפיזור באחריות בין משרדי הממשלה מקשה על מימוש החלטות רבות שהתקבלו.
- ◀ **אסטרטגיית החברה האזרחית** – קרנות וארגונים מפעילים מגוון תוכניות כגון: קרן דרומה־צפונה, מיזם אוצרות הגליל, ארגון יוזמה לאומית, מיזם קפיצת מדרגה, ישראל צומחת, עיר שווה, מנהלת אגרי־פודטק ועוד. קיימת מנהיגות מקומית חזקה ומחויבת, שמובילה את פעילות הפיתוח והחיזוק – הקרנות והארגונים תומכים בפעילותה של המנהיגות ומלווים אותה.

1. תמונת מצב זו מבוססת על דברים שהוצגו במפגש משותף ל־JFN ופורום הקרנות ביום 3.1.2024 מפגש הציגו:

- עתר רזי אורן – מנהלת "קרן ביחד" ונציגת פורום קרנות צפון.
- סאי"ל (במיל) שרית זהבי – מרכז עלמא, מרכז מחקרי חינוכי לאתגרי הביטחון של ישראל בצפון.
- רוי"ח עינב פרץ – ממונת מחוז צפון, משרד הפנים.
- אלעד קוזניקרו – מנהל רשת המתנ"סים של קריית שמונה.
- צבי שלג – סגן מנהל בית חולים נהריה (המרכז הרפואי לגליל).
- מיכל רייקין – מנהלת פורום קרנות צפון.
- נגה סלע שלו – מנהלת חממת פרש סטארט.

תמונת מצב ביטחונית (מרכז עלמא)

◀ **החלטה 1701** – החלטת מועצת הביטחון של האו"ם שסיימה את מלחמת לבנון השנייה (שנת 2006) וקבעה בין היתר שאזור הגבול ועד נהר הליטאני לא ישמש לפעילות צבאית בלתי לגיטימית; ההחלטה חסרה מנגנוני אכיפה ומפנה לאחריות כוח יוניפייל וצבא לבנון. בפועל שני הגורמים הללו אפשרו את הפריסה הצבאית של חיזבאללה, לרבות חפירת מנהרות בצמוד לגבול ומנהרות רחבות ואסטרטגיות צפוניות יותר. צבא לבנון משתף פעולה עם חיזבאללה.

◀ **חיזבאללה "על הגדרות"** – "המלחמה תפסה את חיזבאללה במצב מצוין, ערוך על הגדר" – וככלל חיזבאללה נמצא במצב אופטימלי מבחינתו: מוכן, מחומש, מכוון, מחזיק בכ־65,000 רקטות בטווחים שונים, רקטות בורקאן כבדות שקשה ליירט אותן וגורמות נזק; כ־2,000 כטבי"מים – נשק מתוחכם לטווחים קצרים וארוכים וכן טילים מדויקים. מעבר לכל אלו חיזבאללה מחזיק ועושה שימוש בטיילי נ"ט – טווח של עד 8 ק"מ, מדויקים. טילים אלו נורים בין היתר ישירות על יישובים ובתים ואין לדבר כל מענה או פתרון (לא ניתן ליירט אותם). מדובר בצבא טרור, ולא בארגון טרור.

לחיזבאללה יש תוכנית פעולה סדורה דומה לזו שהפעיל חמאס בדרום ב־7.10 כולל חטיפת אזרחים, וככלל ברור שמדובר בתוכנית שנכתבה בביירות או בטורן. באמצעות כוח רדואן חיזבאללה מספק את כל הצרכים הכלכליים והחברתיים בדרום לבנון – משמש גם נציג ממשלה וגם תומך חברתי; עושה שימוש באוכלוסייה אזרחית כ"מגן אנושי" ולצורך הסתרת חימוש וכיו"ב בדומה למצב בעזה עם חמאס.

◀ **איראן** – בעלת הישגים אסטרטגיים משמעותיים משך כעשור בעירק, תימן, לבנון ובסוריה תוך השתלטות על מדינות חלשות ויצירת רשת של מיליציות צבאיות במסגרת תוכנית "אחדות הזירות". יתכן שתזמון מתקפת חמאס קשור להסכם הנורמליזציה המתהווה בין ארה"ב לסעודיה.

בינתיים הכוחות הללו רושמים הצלחה – פינוי של כ־100,000 תושבי הצפון מבתיים והרתעה של ישראל מפני מלחמה.

מענים ממשלתיים

◀ **פינוי** – פינוי בהחלטת ממשלה של כ־60,000 תושבים; כ־32,000 תושבים התפנו באופן עצמאי. חלק מהישובים התפנו כקהילות וחלקם (דוגמת קריית שמונה) התפנו באופן מבוזר על פני כ־200 מלונות בכל רחבי הארץ, באופן המייצר אתגרים במענה לתושבים המועצמים עוד יותר בגין אי הוודאות הביטחונית ואי הוודאות בנוגע למשך הפינוי.

◀ **ליבת האתגרים** – הרס בתים ושכונות, דיור חלופי, ניתוק הרשות המקומית מן התושבים, ניתוק התושבים משירותים (רפואה, בנקאות וכיו"ב), אובדן הרשת והתמיכה הקהילתית, אובדן פרנסה ותשתית פרנסה (חקלאות, תיירות), אתגרים משפטיים ותיעודיים, התפרקות מערכות החינוך – כיתות האם התפרקו, למידה חלקית מרחוק (בזום), נוער בסיכון ובעיות מוגנות.

◀ משרד הפנים מתכלל את הטיפול בעוטף הצפוני

- באמצעות פורום המנכ"לים של משרדי הממשלה; אין מנהלת מקבילה ל"יתקומה".
- הפעלת משרדי ממשלה בתחומם (פנים, חינוך, רווחה, נגב-גליל, בריאות, חקלאות, שיכון, כלכלה ועוד).
- בשיתוף עם נציגי רשויות מקומיות מפנות וקולטות.
- נהלי עבודה צוותיים – מיפוי צרכים, ביצוע, מעקב, עדכון.
- תקצוב פעילויות – לפינוי, הפוגה, חוסן, ביטחון פנים ואבטחת ישובים.
- זיהוי אתגרים בטווח המידי, הבינוני והארוך (חינוך, תשתיות, תעסוקה, מיגון וכיו"ב).

◀ זרקור | קריית שמונה

◀ **דמוגרפיה** – 24,000 תושבים, 25% חיים בדיור ציבורי, 17% יוצאי חבר העמים, כ־6,000 ילדים מתחת לגיל 18.

◀ **תוכנית לחירום** – ניהול החיים תחת לחימה. לא הייתה תוכנית לפינוי קריית שמונה – כעניין אסטרטגי של מדינת ישראל. החלטה על פינוי התקבלה ביום 20.10.2023. הפינוי מסורבל, מבוזר, על רקע חסך משמעותי בחדרי מלון. תושבי העיר מפוזרים בכל רחבי הארץ, מיסוד המעלה ועד אילת, על פני מעל 200 בתי מלון.

- ◀ **טיפול בתושבים הנותרים והמפונים** – העירייה נותנת מענה בחלוקה לשבעה אזורים (קריית שמונה עצמה ושישה אזורים נוספים). עובדי העירייה והמתנ"ס פזורים בין המכלולים; נציגות תושבים בכל מלון – מיפוי ומענה על צרכים, חיזוק החוסן, עידוד לאקטיביזם, קישור עם הרשות המקומית הקולטת, קישור עם הנהלת המלון, ניהול גיוס התרומות.
- ◀ **אתגרים** – שימור הקהילה לרבות בניית אמון וחוסן, בין היתר על-מנת שהתושבים ירצו לשוב לעיר לכשיתאפשר; אתגרי הענקת חינוך לילדים וחינוך בלתי פורמלי (הקמת מסגרות, החזקת צוות, מניעת שוטטות בני נוער ועוד); אתגרי תעסוקה ופרנסה לתקופת הפינוי (לצד רצון לעודד חזרה לעיר בבוא העת); הקמת מסגרות לגיל השלישי; טיפול בבריאות ובריאות הנפש, מחסור בכ"א ובמשאבים – כל אלו ביתר שאת על רקע חוסר הוודאות והפיזור הגיאוגרפי המותח את היכולות עד דק.

זרקור | המרכז הרפואי לגליל

- ◀ הערכות מערכת הבריאות למקרה של תרחיש ייחוס – פתיחת חזית צפונית.
- ◀ המרכז הרפואי לגליל – המרכז הרפואי הקרוב ביותר לגבול בכל המדינה ובית החולים השני בגודלו צפונית לת"א: 775 מיטות אשפוז, 230,000 אשפוזים בשנה, 3,170 אנשי צוות.
- ◀ מאוד מתקדם, יכולות גבוהות בטכנולוגיות רובוטיות ומתקדמות אחרות. משמש Level one trauma. יחד עם ביה"ח זיו בצפת צריכים להיות מוכנים בשגרה ובשגרת חירום.
- ◀ בבוקר שבת 7.10 הוחלט להוריד למתחמים מוגנים את ה"אתרים הקריטיים" – חדרי טראומה, חדר הלב, מחלקת טיפול נמרץ, חדרי ניתוח – רובם ממוגנים במקומם המקורי אך נדרשים מרחבים מוגנים לאשפוז. תוך כדי עבודה הורחבו התשתיות – חדר הלב נוסף, מתחם נחיתה למסוקים ועוד.
- ◀ קיים מחסור במיטות אשפוז במרחבים מוגנים ויש עיסוק בהכשרת אתרים תת קרקעיים נוספים.
- ◀ חיזוק הרפואה בפריפריה – ככלל מערכת הרפואה בישראל חזקה: צוותי הרפואה מאוחדים ופועלים באופן מיטבי, עומדים בקו אחד לאורך כל מצבי החירום (קורונה ומלחמה). אולם, באספקט המיידית וגם במבט צופה פני עתיד – כדי לחזק את הרפואה בפריפריה יש חשיבות בפיתוח ועידוד החדשנות הטכנולוגית כמנוף להשגת כוח אדם.
- בשני המרכזים (המרכז הרפואי לגליל, בית חולים זיו) הוקמו מרכזי חדשנות אשר מושכים את הדור הצעיר של המתמחים והרופאים הצעירים.
- מסד הנתונים בישראל מתקדם, נגיש ובעל ערך. לצד זאת יש לפעול ליצור פלטפורמות לפיתוח הידע, ולמימוש הפוטנציאל בשת"פ עם חברות הייטק.
- הכלים הטכנולוגיים מסייעים להצלת חיים.
- להמחשה: בבית החולים הוקמה תוך שבועיים מערכת "דש בורד" לשליטה בתמונת המצב וב"צווארי הבקבוק" בבית החולים. הפרויקט הזה הובל על-ידי מתמחה אשר מבקש לפעול גם בהיבטים של ניהול רפואי.

זרקור | אתגרי כלכלה ותעסוקה – מקרה המבחן של חממת אגרו־פודטק

- ◀ **אגרו־פודטק** – מהלך להתמודדות עם איום ואתגרי ביטחון המזון (פיתוחים בתחומים כגון – אריזות, חלבון אלטרנטיבי, הפחתת סוכר ועוד).
- ◀ **המקרה של חממת פרשסטארט** – חממה שהוקמה לפני 4 שנים, ממוקמת בקריית שמונה כחלק מתוכנית החממות של הרשות לחדשנות. הרעיון הוא להביא שותפים מהמגזר הפרטי ומשקיעים שיחד מייצרים קרקע להקמת מיזמי פודטק. הייתה הצלחה גדולה, כולל הקמת חברות חדשות באזור ויצירת מקומות עבודה (82 מקומות עבודה חדשים, 70 מהם לתושבי האזור). חברות שסיימו את תקופת החממה נשארו באזור.
- ◀ **אזוריות כאסטרטגיה של צמיחה** – באזור יש נכסים רבים המהווים תשתית, ואקוסיסטם בקונטקסט של אגרו־פודטק – חוקרים (אקדמיה, רפואה); 8 מרכזי חדשנות ואקסלרטורים; יצרני מזון; תשתיות משותפות לייצור מזון; שירותי פיתוח למזון; אזורי תעשייה; מיזמים. ממש "התגשמות החלום", מימוש הפוטנציאל באופן תהליכי וצומח.
- ◀ **אתגרי הפעילות בפריפריה** – הון אנושי, מגורים איכותיים, מימון מחקר, תשתיות פיתוח (מכרזים למימוש), פערי זמינות קרקעות. הוקמה מנהלת בשותפת תלת מגזרית לסגירת הפערים.

◀ מאז פרוץ המלחמה – כל האתגרים הורחבו והעמיקו:

- בטווח המיידי כל החברות בחממה עזבו את קריית שמונה; נשאלות שאלות רבות – האם יחזרו? היכן העובדים? מי יהיו העובדים בהמשך?
- לגבי טווח בינוני וארוך – קיים סיכון לפגיעה בפעילות הכלכלית ובהמשכיות עסקית. השיקול העיקרי של החברות הוא ההמשכיות העסקית כאשר אפשרות החזרה לצפון מעמידה סיכון להיבטים העסקיים. נדרשת תמיכה מימונית נוספת של המדינה (או גורמים אחרים).

לסיכום – מצב של "מגדל קלפים קורס"; "החלום ושברו".

מעני החברה האזרחית | פורום קרנות צפון

הוכנה הצעה לתוכנית לאומית לפיתוח העוטף הצפוני בעקבות המלחמה. עקרונות:

- ◀ **החזרת הביטחון האישי** – תנאי הכרחי;
- ◀ **הנהגה אזרחית** – בניגוד לתקופות קודמות יש הנהגה אזרחית משמעותית ומובילה וכל החלטה צריכה להתבסס על הכוחות הפנימיים ובהובלתם;
- ◀ **חשיבה אזרחית** – מהים ועד הירמוך – האתגר הוא אזרחי וחייבת להיות פעולה אזרחית;
- ◀ **הממשלה** – נדרשת הכרעה לאומית ארוכת טווח, שינוי סדרי עדיפויות, שימת הפריפריה הניאוגרפית בראש והקצאת משאבים בהתאם;
- ◀ **פעולה רב מגזרית**;
- ◀ **הפיתוח הכלכלי הוא "נקודת ארכימדס"** – בלעדיו – אין.